

М. В. Фока

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ДІАЛЕКТИКА ДУХОВНОГО СТАНОВЛЕННЯ СІДДГАРТГИ В ОДНОЙМЕННІЙ ПОВІСТІ Г. ГЕССЕ: СПРОБА ПСИХОАНАЛІТИЧНОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

У статті досліджуються витоки й причини зацікавлення Г. Гессе західними здобутками, зокрема теоріями психоаналізу К. Юнга та З. Фрейда, що вплинули на формування світогляду та художньої творчості письменника. Автор аналізує діалектику духовного становлення Сіддгартги в однойменній повісті Г. Гессе методом психоаналізу.

Ключові слова: Г. Гессе, «Сіддгартга», психоаналіз, К. Юнг, З. Фрейд, свідоме, підсвідоме, архетип, Персона, Тінь, Аніма, Самість.

Постановка проблеми. Проблеми самопізнання та пошуків гармонії зі світом завжди цікавили Г. Гессе. Зокрема, в романах «Деміан», «Сіддгартга», «Степовий вовк» або «Гра в бісер» головний герой поступово відкриває своє справжнє «Я», але глибоке розуміння шляху формування й становлення особистості потребує звернення до психоаналітичних концепцій, які досконало знав сам письменник та вміло користувався ними у своїй художній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники творів Г. Гессе успішно вдавалися до психоаналітичної методи, розкриваючи їхні справжні, передусім приховані внутрішні змісти (С. Аверинцев [1], Р. Каралашвілі [6], В. Куїмова [4], Т. Злотнікова [4], О. Золотухіна [5], І. Мегела [7], М. Anderle [9], G. Baumann [10], E. Hilscher [12], E. Minkus [13], E. Neumann [14], J. Rattner [15] та ін.). Проте повість «Сіддгартга» залишається вповні невивченою в розрізі психоаналізу, що не дає можливості побачити смислові глибини твору.

Мета – проаналізувати діалектику духовного становлення Сіддгартги в однойменній повісті Г. Гессе в психоаналітичному розрізі.

Виклад основного матеріалу. Г. Гессе активно займався вивченням питань становлення особистості, її самопізнання та співвідношення з навколишнім світом. Шукаючи відповіді на складні питання, пов'язані з особистісним розвитком, письменник звертається до психоаналізу З. Фрейда, що він ґрунтовно вивчав при-

близно між 1914 і 1920 роками, та аналітичної психології К. Г. Юнга, занурення в яку розпочалося з 1916 року.

У теоріях відомих психоаналітиків Г. Гессе прагнув відшукати глибоке розуміння людської природи, і зрештою знання про свідоме та підсвідоме дало письменникові всебічне уявлення про неї. Очевидно, поглибити це розуміння могли психотерапевтичні сеанси в лікаря-психіатра, учня й послідовника К. Г. Юнга, Й. Б. Ланга та особисте спілкування з К. Г. Юнгом і З. Фрейдом. Адже, на глибоке переконання Г. Гессе, глибини психоаналізу відкриваються тільки тому, «хто ґрунтовно й серйозно випробував на самому собі душевний аналіз, для кого аналіз не справа інтелекту, але переживання» [3, с. 401]. До того ж, письменник наголошує, що в баченні психоаналітиків-новаторів він знаходив підтвердження своїх, нехай ще й не до кінця розвинених думок: «Мені, який не мав ніколи жодного інтересу до нової наукової психології, здається, що в деяких творах Фрейда, Юнга, Штекеля й інших сказано щось нове та важливе, я прочитав їх із живим інтересом і в цілому знаходжу в їхньому погляді на душевний процес підтвердження майже всіх моїх уявлень, створених фантазією й власними спостереженнями. Я бачу вираженням і сформульованим те, що як передчуття та побіжна думка, як несвідоме знання почасти вже належало мені» [3, с. 400].

Вочевидь, ці «побіжні думки» Г. Гессе насамперед стосувалися художньої творчості загалом та літературної творчості зокрема. У цьому

переконаємося, читаючи його статтю «Митець і психоаналіз» (1918), у якій зазначено: психоаналіз допомагає митцю пізнати самого себе, усвідомити, «що значить він сам» [3, с. 402], а також досягнути «цінність фантазії, вигадки» [3, с. 401], яка є ключовою для справжнього митця: «Те, що в цей момент може бути оцінене як «вигадка», якраз найвища цінність, що потужно нагадує про існування основних людських потреб, так само як і про відносність усіх авторитетних масштабів і цінностей. Митець в аналізі знаходить виправдання самого себе» [3, с. 401].

Психоаналітична практика може привести до досягнення власного несвідомого: «Хто серйозно йде вглиб шляхом аналізу, пошуків душевних першопричин зі спогадів, снів і асоціацій, той постійно знаходить те, що можна визначити приблизно так – «щире ставлення до власного несвідомого». Той переживе теплий, плідний, пристрасний стан рівноваги між свідомим і несвідомим, багато з'ясує такого, що в іншому разі залишиться «в підпіллі» й лише незримо розіграється в снах, на які він не зверне уваги» [3, с. 401].

Шлях самопізнання не є простим, адже психоаналіз «вимагає правдивості щодо себе самого, тієї правдивості, до якої ми не звикли», «учить нас бачити, визнавати, досліджувати й усерйоз приймати те, що ми якраз найуспішніше витіснили, що виштовхнуло в умовах тривалого примусу ціле покоління» [3, с. 401]. Це повертає нас до першооснов, бо «тільки тепер в інтенсивному самовипробуванні аналізу дійсно пережита та просякнута кровоточивим почуттям частина історії розвитку. Повертаючись до прообразів батька й матері, селянина та кочівника, мавпи й риби, люди ніде так серйозно, з таким потрясінням не переживають своє походження, зв'язок між собою й надією, як у серйозному психоаналізі» [3, с. 402].

Крізь цей глибокий самоаналіз, занурення в підсвідоме проступає істинне: «Залишається очевидне, биття серця, і мірою того, як прояснюються страхи, труднощі й витіснення, у всій чистоті та вимогливості зростає значення життя й особистості» [3, с. 402].

Вплив психоаналізу на творчість Г. Гессе особливо помітний у романах «Деміан», «Степовий вовк» і «Нарцис та Гольдмунд», а втім, він відчувається також в інших творах автора, насамперед у повісті «Сіддгартга».

Сіддгартга, пізнавши таїни брагманізму й аскетизму, не знайшовши відповідей у буд-

дизмі, вирішує відмовитись від учень та обирає індивідуальний шлях просвітлення. Він поринає в мирське життя, але пориває з ним, усвідомивши його беззмістовність. Із відчаю хоче обірвати своє життя, утопившись у річці, але, почувши раптове віще слово «Ом», знаходить надію. Оселившись у перевізника Васудеви, досягаючи внутрішнє «Я», знаходить Самість і врешті-решт пізнає істину та досягає просвітлення.

Подібно до Будди Сіддгартги Гаутами, промовистим стає ім'я іншого героя. Ідеться про товариша Сіддгартги Говінду, разом із яким той з дитинства досягав таїну брагманізму і який услід за ним подався до саманів. Ім'я *Говінда* є одним із імен Крішни-Вішну в індуїзмі. За однією з легенд, Індра прославляє Крішну за те, що той, урятувавши від проливного дощу корів, став їх улюбленим пастухом, і наділяє його іменем *Говінда* – із санкр. «захисник корів». З огляду на те, що корова є священною твариною в Індії, образ Говінди набуває особливої аури.

Сам образ Говінди також є символічним: він – важлива частина внутрішнього світу Сіддгартги, його двійник. Показово, що Г. Гессе вживає слово «тінь», характеризуючи відносини між Сіддгартгою й Говіндою: «Er wollte Siddhartha folgen, dem Geliebten, dem Herrlichen. Und wenn Siddhartha einstmals ein Gott würde, wenn er einstmals eingehen würde zu den Strahlenden, dann wollte Govinda ihn folgen, als sein Freud, als sein Begleiter, als sein Diener, als sein Speerträger, sein Schatten» [11, с. 4] – «Він мріяв піти за Сіддхартхою – за улюбленим, прекрасним Сіддхартхою. І навіть якщо Сіддхартха стане колись божеством, якщо вступить колись до сонму світлосяйних, Говінда й тоді хотів би іти за ним – іти його товаришем, його супутником, слугою, списоносцем, його *тіню*» [2, с. 7] (тут і далі переклад О. Логвиненка), «Neben ihm lebte Govinda, sein Schatten, ging dieselben Wege, unterzog sich denselben Bemühungen» [11, с. 18] – «Поруч із Сіддхартхою жив Говінда й був його *тіню*, ступав тими самими шляхами, робив над собою ті самі зусилля» [2, с. 14]. Так, акцент на словах «sein Schatten» / «його тінь» наводить на паралель з архетипом Тіні, що, за теорією К. Юнга, є субособистістю, яка складається з особистісних і колективних настанов, не прийнятих людиною через їхню несумісність зі самосприйняттям і самоуявленням.

Знаковим є уведення у твір образу Сіддгартги Гаутами, що, як відомо, є духовним учителем і засновником буддизму. Сіддгартга

Шак'ямуні (563–486/483 рр. до н.е.), що назвався Ґотамою (Ґаутамою), народився у впливовій кшатрійській сім'ї, але відмовився від безтурботного життя, коли усвідомив, що воно наповнене хворобами, старінням, смертю. Сіддгартга побачив у цьому безвихідь і покинув палац у 29 років, вирушивши на пошуки істини. Протягом шести років він старанно пізнавав основи медитації в багатьох вчителів, дотримувався аскетичного способу життя, проте це не привело до досягнення істини. Тож Ґотама вирішив прислухатися до свого серця, інтуїції та почав шукати власний шлях до просвітлення. За легендою, у віці сорока років він досяг пробудження, звідси й титул *Будда* – із санскриту «той, хто пробудився», точніше, «той, хто пробудився для просвітлення». Протягом решти сорока п'яти років Сіддгартга багато подорожував північною Індією, поширюючи свої погляди. Суть його послання людям – зречтися від спокус мирського життя, зануритися в самопізнання й самопоглядання, що призведе до просвітлення. Те, що Будда не проголошував себе ані Богом, ані пророком, уселило в серце кожного буддиста надію на пробудження, якого досягла така сама звичайна людина, як і вони, Сіддгартга. Із тих пір це вчення не тільки набуло надзвичайної популярності, а й стало третьою світовою релігією (поруч із християнством та ісламом).

У творі письменник зображує момент, коли Сіддгартга Ґаутами подорожує й поширює свої погляди. У цьому контексті важливою стає подія, коли Ґовінда хоче залишитися із Сіддгартгою Ґаутамою, щиро повіривши в можливе спасіння, натомість Сіддгартга вирішує продовжити шукати просвітлення сам на сам: «Обікрав мене Будда, – міркував Сіддхартха. – Обікрав він мене, та ще більше він мені подарував. Величний забрав у мене товариша, того, що вірив у мене, а тепер вірить у нього, забрав того, хто був мою тінню, а тепер став тінню його, Ґаутами. Але подарував мені Будда Сіддхартху – мене самого» [2, с. 27]. Через призму архетипних позицій у цьому фрагменті можна побачити приховане часткове неприйняття Сіддгартгою буддизму, бо це вчення не відповідало його самовідчуттю, тому він усе ж залишається на самоті. Разом із тим тут постає підсвідома віра в буддизм як можливий шлях до просвітлення, бо Ґаутама (як двійник Сіддгартги), покидаючи товариша, залишається разом із Буддою (ще одним двійником головного героя).

Додатковими смисловими відтінками наповнюється зустріч Ґовінди, який досі перебуває в пошуках істини, із Сіддгартгою, новоявленим святим. Важливо, що через Сіддгартгу отримав просвітлення й Ґовінда: «Низько вклонився Ґовінда; по старечих щоках його котилися сльози, а він їх не помічав; у серці його вогнем горіло почуття щонайглибшої любові, щонайсмирненнішої шаноби. Низько, до самісінької землі вклонився він Сіддхартсі. Той сидів нерухомо, й усмішка його нагадувала про все, що Ґовінда любив, що було йому любе й святе» [2, с. 92]. У цей момент, очевидно, відбувається інтеграція несвідомих змістів у цілісну структуру особистості, а в цьому постає гармонія.

Образ купця Камасвами, в якого Сіддгартга вчиться мистецтву заробляння грошей у період мирського життя, також можна розглядати як його Тінь. Ім'я Камасвами викликає асоціації зі словом «свами» (з санскр. – власник, господар і чоловік), що означає почесний титул в індуїзмі. Купець пов'язується з матеріальними благами й земними насолодами. «Камасвами такий самий розумний, як я, – порівнює Сіддгартга, – а от спокою він у собі не має» [2, с. 46]. Оскільки Тінь містить у собі негативні емоції, нахили й тенденції, що часто пов'язані з тваринними інстинктами, нерозвиненими негативними рисами, які людина хоче відкинути, то втеча Сіддгартги від мирського життя, наповненого земними радостями й утіхами, стає зрозумілою.

Крізь призму психоаналізу прочитуються інші герої. Так, архетипом Аніми у творі виступає Камала, славетна куртизанка. Чуттєвість й еротичність героїні увиразнює етимологічна спорідненість її імені з Камою (із санскр. – «любов», «чуттєвий потяг»), богом кохання в індуїзмі. За концепцією К. Г. Юнга, Аніма – неусвідомлена частина психіки чоловіка, у якій переважають емоції й афекти. Саме в Камали Сіддгартга вчиться мистецтву кохання, пізнаючи своє «Я» шляхом чуттєвості. На схожості між Сіддгартгою та Камалою наголошено неодноразово: через слова автора читач сприймає це як факт («Камала розуміла Сіддхартху краще, ніж колись його розумів Ґовінда, вона була схожа на Сіддхартху більше» [2, с. 46]), а через слова героя – як його самопізнання («Ти – як я...» [2, с. 46] або «Я такий, як і ти...» [2, с. 47] – визнавав Сіддгартга). Але втеча Сіддгартги стає символом того, що Аніма не змогла усталитись і домінувати в ньому.

Пророчим видається один із снів Сіддгартги, в якому в Камали з'являється думка приєднатися до Будди: «Колись, а може, й скоро, я також піду за тим Буддою. Я подарую Величчому гай і пристану до його вчення» [2, с. 50]. За З. Фройдом, «у сновидіннях немає нічого випадкового або байдужого» [8, с. 74], тлумачення «таких незначних, невмотивованих деталей» [8, с. 74] приводить до осягнення несвідомого, істинного. Підтвердження цієї думки знаходимо на сторінках повісті: «Уві сні, у глибокому сні людина входить до свого найпотамнішого і живе в Атмані» [2, с. 8]. Можливо, в цьому сні насправді криється прихований сумнів Сіддгартги щодо правильності обраного ним шляху, зокрема мирського життя; підсвідоме вагання, виражене через образ Камали, його двійника, настановує на думку таки приєднатися до Будди, який дає віру у просвітлення.

Своєю чергою, архетип Анімуса, тобто чоловічої частини жіночої психіки, можна розглядати крізь призму образу Камали. Вона, що йде в пошуках Будди з метою просвітління, знаходить Сіддгартгу, а з ним і своє пробудження:

«– Чи досяг ти того, чого прагнув? – спитала вона. – Ти знайшов мир і спокій?»

Він усміхнувся й поклав свою руку на її.

– Я це бачу, – сказала вона. – Я це бачу. І я теж знайду мир і спокій.

– Ти його вже знайшла, – прошепотів Сіддхартха.

Камала не відводила погляду від його очей. Вона думала про те, що збралася до Гаутами, щоб побачити обличчя Довершеного, щоб удихнути мир його й спокій, а натомість знайшла свій мир і спокій, і це теж дуже добре, не гірше, ніж якби вона побачила самого Гаутаму» [2, с. 70].

Як і Говінда, Камала хотіла знайти себе, своє заспокоєння в буддизмі, їй, як і Говінді, подарував його Сіддгартга. Таке тлумачення дає змогу відчувати цілісність особистості.

До того ж, приховуючи в собі надзвичайну глибину, взаємовідношення *Говінда – Сіддгартга – Камала* становлять особливу триєдність. Перенесення внутрішніх акцентів, що втілені в архетипах, стає додатковим ключем до розкриття образу Сіддгартги. Наприклад, коли Говінда покинув Сіддгартгу, приєднавшись до Будди, йому приснився віщий сон. Наведемо цей фрагмент: «Вночі, коли Сіддхартха спав у солом'яній хижі одного перевізника на березі річки, йому приснився сон: начебто постав перед ним Говінда у жовтій одежі аске-

тів. Сумний мав Говінда вигляд, і сумно спитав він «Навіщо ти мене покинув, Сіддхартхо?». Тоді обійняв він Говінду, обвив його руками, й, коли пригорнув до себе і поцілував, то раптом виявилось, що це вже не Говінда, а якась жінка, і з-під її одежі вибилися повні перса, й Сіддхартха лежав на тих персах і пив молоко, і було воно густе та солодке, пахло жінкою й чоловіком, сонцем і лісом, твариною й квіткою, всіма фруктами й усіма насолодами. Молоко те п'янило, дурманило голову...» [2, с. 32].

Тлумачення сну дозволяє побачити, як одна частина внутрішнього світу Сіддгартги, тобто Говінда, його Тінь, витісняється іншою – Камалою, Анімою. Саме цей сон дає змогу якнайточніше інтерпретувати Камалу як Аніму, бо, як відомо, образ Аніми тісно пов'язаний з образом матері, тут навіть зникає для чоловіка межа між Анімою та матір'ю, увиразнюється її демонічна влада. Зв'язок Аніми з матір'ю постає через образ Сіддгартги, що п'є молоко з перс Камали. При тому потужним знаком є саме молоко – символ не тільки материнства, а й життя, безсмертя, відродження. Цей сон стає знаком майбутнього відродження Сіддгартги.

Щоправда, у творі фігурує ще один віщий сон, у якому Сіддгартга викидає за вікно мертву пташку із золотої клітки, – цим ознаменовано кінець того відродження, що знайшов він із Камалою, і перехід до нового етапу життя: «Снилось йому, ніби пташка, що кожен ранок стрічала співом, раптом онімїла. Сіддхартсі це впало в око, він підійшов до клітки й зазирнув усередину. Пташеня було мертве й лежало уже закоцюбле. Сіддхартха дістав його з клітки, хвилю потримав у долоні, а тоді викинув геть, на вулицю. І ту ж мить моторошний страх обійняв Сіддхартху, і боляче стислося серце, так наче разом із мертвою пташкою він викинув усе найдорожче й найкраще, що мав» [2, с. 51]. У реальному житті Сіддгартга тонко усвідомив глибинні смисли ірреальних образів: «Співуча пташка, що наснилась йому, умерла. Вмерла пташка у нього в серці. Глибока затягла його сансара, з усіх боків убирив він у себе відразу й смерть...» [2, с. 54–55]. Цей сон символізує втечу від мирського життя.

Ще одна важлива складова внутрішнього світу Сіддгартги, яка домінує після втечі, концентрується в образі Васудеви. *Васудева*, одне з імен Крішни-Вішну, породжує потужну паралель: за однією з легенд, Крішна-Вішну постає як візник Арюна, а у творі Г. Гессе Васу-

дева – перевізник, що через річку поєднує світ і Дао. У нього Сіддгартга вчиться найголовнішого – мистецтва споглядання річки та осягнення її мудрості.

Образ води-річки стає стрижневим: з одного боку, він означає втілення істини й абсолюту Дао, з іншого – найважливіший архетип людської свідомості, що є стрижнем у психоаналізі. У ній тісно переплітаються супротивні *інь* і *ян*, протилежні *світло* і *темрява*, що зрештою, коли чітка межа між ними зникає, зливаються в єдине ціле. Усвідомлення цієї істини стає моментом просвітлення, часом осягнення Самості (архетип, який означає глибинний центр і внутрішню психологічну цілісність людини): «І відчув Сіддхартха, що науку слухати він нарешті осяг досконало. Усе це, оте багатоголосся в річці, він чув уже не раз, але цього дня воно лунало інакше. Численних тих голосів він уже не відрізняв один від одного – не відрізняв радісних від журливих, дитячих від дорослих; всі вони злилися в одне, в тужливий стогін і сміх мудреця, у гнівний крик і хрипи вмирущого; все було одним цілим, усе тисячократно поглинене переплелось, сплелось. І все це разом, усі голоси, всі цілі, вся туга, усі страждання, всі втіхи, все добре й зле – все це вкупі був світ. Усе вкупі було рікою сущею, музикою життя» [2, с. 82–83].

Органічно доповнює образ річки знакове слово «Ом» («Аум») – найсвятіший звук в індуїзмі й буддизмі, який символізує наближення душі до вищих сфер. В індуїзмі Ом є уособленням божественної трійці Брагми, Вішну та Шиви, символом Брагмана (вищої реальності) і Всесвіту; а ось у буддизмі – це втілення трьох тіл Будди: тіло Дгарми, тіло відплати й виявлене тіло. У творі Г. Гессе Ом представлений у всій повноті своїх символічних значень: від давно усталених, традиційних, що з легкістю декодуються реципієнтом, до більш глибоких, нових значень, які потребують відтворення.

Спочатку слово «Ом» відтворює східну традицію: коли Сіддгартга збирався стати брагманом, «він уже вмів нечутно вимовляти Ом, – це слово слів, – умів нечутно вимовляти його в себе, вдихаючи повітря, коли душа зосереджена, а на чоло сходять сяєво ясного розуму» [2, с. 6]. Або почув Ом у хвилину відчаю, коли був близьким до самогубства: «Зненацька з найглибших куточків його душі, з давно минулих часів його змореного життя пролунав звук. Це було слово, один лиш склад, що його він, Сіддхартха, вимовив нерозбірливо й уже

не думаючи, – правічне слово, яким брахмани починають і завершають кожну молитву, священне Ом, що означає, власне, «досконалість» або «довершеність». І тої самої миті, коли це Ом торкнулося вуха Сіддхартхи, раптом прокинувся його заснулий розум і збагнув усе глупство того, що він робив» [2, с. 55].

Згодом Ом набуває нового значення, бо за цією досконалістю приховуються інші смисли: «І коли Сіддхартха пильніше прислухавсь до цієї річки, до цього багатоголосого співу, коли не чув уже ні страждань, ні сміху, коли вже не заціпався душею за один якийсь голос і не входив у нього своїм «я», а слухав їх усі, слухав як одне ціле, як єдність, тоді їхній величний багатоголосий спів склався в одне-єдине слово, і це слово було «Ом» – довершеність» [2, с. 83]. Ця довершеність уже не пов'язана з позбуттям свого «Я» заради осягнення Атмана чи пізнання багатьох «Я» шляхом вселення в інші істоти. На думку Сіддгартги, зрозуміти істині речі, що зводяться до Любові, можна тільки шляхом справжнього життя, через страждання та духовні злети: «Я на власній плоті й на власній душі відчув, що гріх мені дуже потрібен, потрібні плотські втіхи, потяг до статків, до марнолюбства, потрібен щонайганебніший відчай – потрібен для того, щоб навчитися долати в собі опір, щоб навчитися любити світ, щоб уже не порівнювати його з якимсь мною омріяним, мною уявленим світом, мною вигаданою окремою досконалістю, а приймати його таким, який він є, і любити його, й усією душею йому належати» [2, с. 87].

У цей момент приходиться повне усвідомлення того, що Сіддгартга Гаутама, Говінда, Камала, Кавасамі та Васудева є двійниками Сіддгартги, утіленням підсвідомого, утраченими й насамкінець знайденими його частинами. Під їхнім впливом Сіддгартга здійснює пошук свого «Я», кожен із них дає змогу народитися цілісній особистості, яка досягла Самості. До того ж, у повісті номіновані лише згадані герої, їхні імена, як значилося раніше, мають «божественне» чи поважне значення. Тож разом вони формують не тільки цілісну особистість, а і її «божественну» складову частину, виводячи Сіддгартгу на рівень надособистості (надлюдини).

Спираючись на концепцію К.Г. Юнга, шлях сходження до себе Сіддгартги можна поділити на окремі етапи: (1) відмова від Персони (Маски), що є соціальною роллю, яку особистість виконує перед суспільством, в аналізованому творі – це відмова від шляху брагмана, що

мав стати «всім брахманам брахман» [2, с. 6]; (2) дистанціювання й інтеграція Тіні (Тіней) та Аніми; (3) досягнення Самості.

Досягнення стану Самості стає можливим, на думку Г. Гессе, лише з прийняттям Любові до світу, до себе, до ближнього (як тут не згадати відому християнську заповідь «возлюби ближнього свого, як самого себе?»). У Любові концентрується одна єдина правда, осягнута Сіддгартгою, що є ніби палімпсестом, який нівелює інші, раніше визначені істини: «Любов – це [...] найважливіше з-поміж усього. [...] Головне полягає ось у чому: бути в змозі любити світ, а не ним нехтувати, не ненавидіти його й себе, дивитися на нього, й на себе, й на всі створіння з любов'ю, захватом і шанобою» [2, с. 89].

Висновки. Діалектика духовного становлення Сіддгартги в однойменній повісті Г. Гессе вповні прочитується крізь призму психоаналітичної концепції. Крізь особливості взаємовідносин персонажів, що виявляються альтер-его Сіддгартги, постає образ головного героя, його шлях до самопізнання. Відповідно до концепції К. Юнга духовний шлях сходження Сіддгартги до себе можна поділити на кілька етапів: відмову від Персона (від брагманізму), дистанціювання та інтеграція Тіні / Тіней (Говінда, Гаутама, Кавасами й Васудева) і Аніми (Камала) і, зрештою, прагнення до самореалізації, досягнення стану Самості, що, на думку письменника, можливо з прийняттям Любові.

Список використаної літератури:

1. Аверинцев С.С. Путь Германа Гессе. *Гессе Герман. Избранное*. Москва : Худож. лит., 1977. С. 3–26.
2. Гессе Г. Сиддхартха: Повість; Степовий вовк: Роман / Пер. з нім. Київ : Молодь, 1992. 256 с.
3. Гессе Г. Художник и психоанализ. *Называет вещи своими именами: Прогр. выступления мастеров запад.-европ. лит. XX в.* / Сост., предисл., общ. ред. Л.Г. Андреева. Москва : Прогресс, 1986. С. 399–403.
4. Злотникова Т.С., Куимова В.М. Трансформации женского архетипа в творчестве Германа Гессе. *Ярославский педагогический вестник*. 2016. № 2. С. 179–183.
5. Золотухина О.Б. Эволюция психологизма Германа Гессе. Гродно : ГрГУ, 2006. 163 с.
6. Каралашвили Р.Г. Функция персонажа как «фигуры» бессознательного в творчестве Г. Гессе. *Бессознательное. Природа. Функции. Методы исследования: в 2 т.* / Под общ. ред. А.С. Прангшвили, А.Е. Шерозия, Ф.В. Бассина. Тбилиси : Мецниереба, 1978. Т. 2. С. 529–535.
7. Мегела І. Психоаналіз повісті Г. Гессе «Клейн і Вагнер» (між Еросом і Танатосом). *Літературознавчі студії*. 2013. Вип. 40(2). С. 41–52.
8. Фрейд З. Введение в психоанализ: лекции. Москва : Наука, 1991. 456 с.
9. Anderle M. Das Motiv der Ich-Spaltung bei Dostojewskij und Hesse. *Germano-Slavica*. 1975. № 5. S. 5–18.
10. Baumann G. Herman Hesses Erzählungen im Lichte der Psychologie C. G. Jungs. Rheinfelden, Freiburg, Berlin: Schäuble, 1990. 382 s.
11. Hesse H. Siddhartha: a dual-language book / Translation, introduction, and glossary of Indian terms by St. Appelbaum. Mineola, N.Y. : Dover Publications, Inc., 1998. 175 p.
12. Hilscher E. Poetische Weltbilder: Essays über H. Mann, T. Mann, H. Hesse, R. Musil, L. Feuchtwanger. Berlin : Buchverlag der Morgen, 1977. 246 s.
13. Minkus E. Mutterspuren in Hesse Werk. *Herman Hesse und die Psychoanalyse: "Kunst als Therapie" : International Herman-Hesse-Kolloquiums-bände (9. Internationales Herman-Hesse-Kolloquium, Cawl, 1997)* / Hrsg. v. Michael Limberg. Bad Liebenzell : Gengenbach, 1997. S. 149–162.
14. Neumann E. Die Bedeutung der spätbürgerlichen Philosophie und der Tiefenpsychologie für Herman Hesse bis zur Entstehung der Erzählung "Siddhartha". *Wissenschaftliche Zeitschrift der Päd. Hochschule Potsdam*. 9. Jg. 1965, H. 1. S. 79–92.
15. Rattner J. Literaturpsychoanalyse und Biographie: Herman Hesse: Andeutungen zu einer Psychographie. *Jahrbuch für Verstehende Tiefenpsychologie und Kulturanalyse*. Bd. 2. Berlin : Verlag für Tiefenpsychologie, 1982. Bd. 2. S. 143–159.

Фока М. В. Диалектика духовного становлення Сиддхартхи в одноименной повести Г. Гессе: попытка психоаналитической интерпретации

В статье исследуются истоки и причины интереса Г. Гессе к западным достижениям, в частности теориями психоанализа К. Юнга и З. Фрейда, повлиявшим на формирование мировоззрения и художественного творчества писателя. Автор анализирует диалектику духовного становления Сиддхартхи в одноименной повести Г. Гессе методом психоанализа.

Ключевые слова: Г. Гессе, «Сиддхартха», психоанализ, К. Юнг, З. Фрейд, сознательное, подсознательное, архетип, Персона, Тень, Анима, Самость.

Foka M. The dialectic of the spiritual formation of Siddhartha in the novel of the same name by H. Hesse: an attempt at psychoanalytic interpretation

The article deals with the origins and causes of H. Hesse's interest in the western achievements, particularly the psychoanalytic theories by K. Jung and S. Freud, which influenced on the formation of the worldview and the artistic creativity of the writer. With the technique of psychoanalysis, the author analyzes the dialectic of the spiritual formation of Siddhartha in the novel of the same name by H. Hesse.

Key words: *H. Hesse, «Siddhartha», psychoanalysis, K. Jung, S. Freud, conscious, unconscious, archetype, Persona, Shadow, Anima, Self.*